

АНТОНІ ШНАЙДЕР: ШТРИХИ ДО НАУКОВОГО ПОРТРЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО АРХЕОЛОГА

Рис. 1. Антоні Шнайдер (1825–1880)

Fig. 1. Antoni Schnaider (1825–1880)

Важливо, що крім друкованої спадщини, добре збереглися його архіви. Це, перш за все, фонд А. Шнайдера у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України [ЛННБ НАН України, ф. 144] та відомі “Теки Шнайдера”, які зберігаються на Вавелі в Державному архіві у Кракові [РАК, TSchn, sygn. 1050; 1054]. Саме ці документи стали поштовхом до того, щоб ще раз звернутися до постаті А. Шнайдера. Вони дають змогу ознайомитися з новими сторінками його діяльності та внести деякі корективи в образ Шнайдера, що сформувався у історії археології.

У літературі склався портрет Антоні Шнайдера як львівського краєзнавця, любителя старовини, невтомного збирача історичних джерел, колекціонера, і, зрештою, археолога. Незважаючи на те, що майже всі праці з історії та археології Галичини ХІХ ст. містять посилання на “Теки Шнайдера”, про науковий спадок самого дослідника відомо не так уже й багато, а його внесок у розвиток львівської археології на етапі її формування потребує подальшого ретельного вивчення.

Штрихи до біографії. Життєвий шлях А. Шнайдера знайшов певне висвітлення у науковій літературі, однак деякі факти його біографії залишаються маловідомими. Стисло нагадаємо основні віхи його життя.

Народився Антоні Шнайдер 12 червня 1825 р. у с. Вільшаниця поблизу Золочева на Львівщині. Був сином незаможного осілого австрійського підфіцера Леопольда і шляхтянки

У 2010 році виповнюється 185 років від народження і 130 років з часу смерті відомого львівського любителя старовини, археолога, краєзнавця, консерватора пам'яток Антоні Шнайдера (псевд. – Сарторіус) (1825–1880) – рис. 1. Перші праці, присвячені його діяльності, з'явилися ще за життя [Podgórski, 1875]. Напередодні Другої світової війни львівська дослідниця Л. Харевич опублікувала цікаву наукову розвідку про життєвий та творчий шлях краєзнавця [Chągiewiczowa, 1938, s. 73–76]. На початку 60-х років минулого століття до постаті А. Шнайдера звернувся відомий львівський історик Я. Дашкевич, який проаналізував архів дослідника, навів нові біографічні дані [Дашкевич, 1965, с. 73–76]. З числа останніх робіт варто відзначити публікації І. Думанської та І. Сковчиляса, М. Бандрівського, І. Чорновола [Думанська, Сковчиляс, 1995, с. 82–86; Крушельницький, 1998, с. 84–86; Чорновол 2004, с. 7]. Короткі замітки містяться на сторінках українських і польських словників та енциклопедій [Bieńkowski, 1994, s. 571–573; Ісаєвич, 2001, с. 1093; Кубійович, 2002, с. 3886].

Терези з родини Водніцьких, які походили з Баварії. Його дитинство важко назвати щасливим. Залишившись у шестирічному віці після смерті батька (1831) найстаршим сином у сім'ї, Антоні допомагав матері утримувати чисельне сімейство. Після закінчення народної школи у Жовкві в 1836 р. продовжив навчання у Львівській гімназії, однак у 1842 р. через відсутність коштів був змушений покинути навчання і почати заробляти на шматок хліба. Студії в університеті залишалися нездійсненою мрією, оскільки пенсії матері не вистачало навіть на скромний побут [AGAD, zb. O. Czołowskiego, sygn. 466, s. 17].

Першим постійним місцем праці майбутнього дослідника стала канцелярія восьмого гусарського полку у Жовкві, де його прийняли писарем [Charewiczowa, 1938a, s. 60]. В цей час він починає працювати над старожитностями Галичини. Перш за все його зацікавив замок (особливо його архів) Собеських. Як згодом А. Шнайдер сам писав у спогадах: *“Використовуючи нагромаджені акти архіву Собеських і Радзивилів, почав збирати документи і робити з них виписки для своєї майбутньої збірки”* [AGAD, zb. O. Czołowskiego, sygn. 466, s. 13].

Під час революції 1848 р. знаходився у війську, потім перейшов на сторону повстанців, був поранений і потрапив у полон. Ув'язнення відбував разом з угорським істориком Й. Телекімом [Lech, 2006, s. 16; Puchała, 2008, s. 479]. Від нього А. Шнайдер почув думку, що існує більш шляхетний спосіб служіння вітчизні, аніж зброя в руках – дослідження її минулого [AGAD, zb. O. Czołowskiego, sygn. 466, s. 13]. Це остаточно визначило його подальшу долю, тим паче, що певні напрацювання у дослідженні історії у нього вже були. Повертаючись після трирічного ув'язнення, А. Шнайдер йшов від одного населеного пункту до іншого, збираючи старі документи, відвідуючи архітектурні та археологічні пам'ятки. У 1850 р. повернувся у Броди, а через три роки (після смерті матері) знову переїхав у Жовкву, де працював рахівником на будівництві дороги Жовква–Сокаль. Службові поїздки по Галичині в цей час використовував для археологічних, етнографічних та краєзнавчих досліджень, збирав матеріали, які його цікавили, для створення архіву краєзнавства Галичини, краєзнавчої енциклопедії і археологічної карти краю [Charewiczowa, 1938, s. 74; 1938a, s. 61].

У 1858 р. А. Шнайдер знову переїжджає до Львова, на цей раз остаточно. У 1862–64 роках, працював у редколегії *“Літературного щоденника”* (*“Dziennik Literacki”*). Однак невдовзі власник журналу розорився і йому знову довелося шукати роботу. На цей раз дослідника прийняли на посаду коректора польських та німецьких текстів у Краєвий Відділ [Podgórski, 1875, s. 115]. Не виключено, що саме з цього часу зберігся у архіві рукопис статті Ксаверія Ліске *“Археологічні моделі”* з коректурою Шнайдера [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. V, спр. 1, арк. 144].

Перебуваючи у Львові, дослідник не мав постійного місця праці. Грошей, зароблених на посаді коректора, на проживання не вистачало. Останні заощадження він витрачав на купівлю археологічних матеріалів та документів. До цього додалися проблеми з житлом. На щастя, йому потрапило до рук оголошення, що будинок Оссолінських здає в оренду приміщення. Скориставшись з цього, А. Шнайдер отримав за 5 гульденів велику кімнату. Після знайомства з куратором Оссолінеуму Єжи Любомирським та його заступником А. Малецьким, якому дослідник передав колекцію археологічних знахідок з Високого замку, його було звільнено від оплати помешкання і надано в користування ще одну кімнату для розміщення стародруків та рукописів.

Пасією всього життя А. Шнайдера були старі документи. Сучасники наголошували на тому, що Антоні міг цілі дні проводити на горищах і в пунктах прийому макулатури з однією метою – отримати нові, поживклі від часу документи, які він сподівався використати для наукових досліджень. Часто йому доводилося за це захоплення віддавати останні гроші і жити по кілька днів впроголодь. У 1874 р. колекція А. Шнайдера налічувала 18 шаф з 1537 теками [Дашкевич, 1965, с. 74]. Однак сподівання колекціонера не виправдалися. Грошей на продовження досліджень катастрофічно не вистачало. Видання енциклопедії та археологічної карти Галичини залишилося нездійсненою мрією і привело до того, що він, остаточно зневірившись, у 1878 р. частину свого великого архіву передав Краківській Академії Наук

взамін на невелику пенсію. Під назвою “Теки Шнайдера” ці матеріали зберігаються в архіві на Вавелі. Щоправда, він не закинув свого захоплення і, передавши матеріали до Кракова, розпочав збирати нову колекцію.

25 лютого 1880 р. А. Шнайдер позбавив себе життя, вистріливши з пістолета. У день смерті він склав заповіт, в якому наголошував, що “залишає цей світ через махінації і чортівські інтриги” [AGAD, zb. O. Czołowskiego, sygn. 466, s. 13]. Згідно його останньої волі, документи, що зберігалися у приватному архіві дослідника у Львові, передано до бібліотеки Оссолінських. Серед них знаходяться матеріали з археології.

Про смерть цього відомого львів'янина знаходимо повідомлення у пресі. Зокрема, газета “Діло” повідомляла, що “причиною (смерті – Н.Б.) була манія переслідування, котра його вже від котрогось часу мучила, через котру він підозрював і обрав за свого ворога, всякого чоловіка” [Антоні Шнайдер, 1880]. “Львівська газета” наголошувала, що “якби мав змогу вчитися у молодості, якщо б не жив у злиднях чого б він тільки не зробив у своєму житті наділений такою волею і працездатністю” [Gazeta Lwowska, 1880].

Так закінчився земний шлях людини, яка цілком себе посвятила служінню історії Львова та Галичини і, на превеликий жаль, залишилася призабутою нащадками.

Романтичні старожитності. Як уже згадувалося, зацікавлення старожитностями А. Шнайдера сягає початку 40-х років XIX ст. – періоду панування “романтичної археології” [див.: Булик, 2009, с. 404–415]. Археологічні колекції формувалися представниками різних суспільних верств. Цьому сприяла “мода” на предмети минулого, яка бере свій початок з перелому XVIII–XIX ст. Тому для аристократії Галичини збірки старожитностей були неодмінним атрибутом багатства, вишуканості та приналежності до еліти суспільства. Представники наукової інтелігенції у своїх працях намагалися торкнутися питання минулого, щоб показати прадавність заселення, корені свого народу, специфіку його матеріальної і духовної культури.

Тому не випадково, що А. Шнайдер, зацікавившись історію свого краю, в першу чергу розпочав подорожі по теренах Східної Галичини, щоб зібрати інформацію про наявність курганів, городищ та інших археологічних пам'яток. В роботі 1878 р., переклад якої опублікувала Ірина Думанська, А. Шнайдер згадує про подорож, яка здійснювалася з метою збору археологічного матеріалу. Місцезнаходження об'єктів він ретельно фіксував, створюючи тим самим канву для археологічної карти Галичини. У 1845 р., він провів детальне обстеження у повітах Тернопіль та Заліщики, де виявив численні поховальні пам'ятки. Там він також знайшов багаті археологічні колекції у місцевих поміщиків [Шнайдер, 1995, с. 85], наукова цінність яких була невеликою, адже вони здебільшого не мали точного місця виявлення.

Рис. 2. Земляні роботи на Високому Замку у 1869 р.
Fig. 2. Earthworks on Vysoky Zamok Place in 1869

В цей же час спостерігається зростання інтересу не лише до речей, але й до інформації, яка супроводжувала їх, що сприяло формуванню археологічної науки. З метою ґрунтового дослідження пам'яток паралельно відбувається перехід до системного пошуку й аналізу артефактів, до збору історичних відомостей. Поступове зростання значення археології для вивчення історичного минулого уже на початку 60-

років XIX ст. сприяло поширенню наукової співпраці між дослідниками. Саме в цей час поживалася робота А. Шнайдера. Власне упродовж 1862–1864 років він виконав ґрунтовні

розвідкові археологічні роботи у придністерській частині Галицького Поділля [Стефанович, 2002, с. 320–329; Думанська, Скочиляс, 1995, с. 82–86].

Окрім розвідок на Тернопільщині, А. Шнайдер починаючи з 1866 р. слідкував за земляними роботами у Львові. Він залишив інформацію про роботи на Високому замку, які проводилися напередодні насипання кургану Люблінської унії (рис. 2). З публікації на сторінках “Археологічного огляду” довідуємося, що археологічні знахідки, виявлені в ході земляних робіт на Високому замку, осіли в основному у трьох збірках. Першу з них створив Францішек Смолька, який здійснював керівництво насипання кургану, інша частина знахідок опинилася в урядника будівельного міського управління Альфреда Боярського, який ніби-то збирав артефакти для заснування музею старожитностей. Остання, найчисельніша, збірка, зібрана А. Шнайдером. *“Він єдиний відчував вандалізм свого покоління, переживав за кожну знахідку і щоденно багато годин проводив при цих роботах, не одна річ завдяки цьому вціліла і це єдиний хто, хоч і не науково, залишив про них інформацію”* [Czołowski, 1910, s. 107]. Колекція складалася із залізних виробів, фрагментів кераміки та скла, монет [Schneider, 1876, s. 19]. Ці знахідки передано до музею Любомирських. На цьому прикладі бачимо, що всередині ХІХ ст. велика частина археологічних знахідок вціліла завдяки ентузіазму любителів минулого Львова, до когорта яких належав і А. Шнайдер.

У науковому середовищі Львова та Галичини. Дослідник йшов в ногу з часом і тісно співпрацював з різноманітними товариствами [див.: Булик, 2008, с. 209–237]; був членом кількох організацій. У 1865 р. його прийняли до новоствореного Технічного товариства, на засіданнях якого археолог виголосив кілька доповідей. Реферат “Про глиняні вироби в Галичині”, зачитаний 15 грудня 1866 р., опублікований в наступному році і окремими передруками розійшовся по всій Європі [Podgórski, 1875].

Цікаво, що у 1873 р., голова Московського археологічного товариства граф Олексій Уваров, перебуваючи проїздом у Львові по дорозі з Москви до Відня, двічі зустрічався з А. Шнайдером. Його вразила кількість зібраних матеріалів дослідника, який не мав ні ґрунтовної університетської освіти, ні матеріальних статків, а лише залізну волю і величезне бажання громадити документи. На прощання О. Уваров просив автора “Енциклопедії...” зайнятися створенням археологічної карти Галичини [Podgórski, 1875].

Очевидно, внаслідок цієї зустрічі, А. Шнайдера запрошено на ІІІ Археологічний з’їзд у Києві (1874). Серед приватних документів А. Шнайдера збереглося запрошення О. Уварова, датоване 1873 р. У ньому детально розписано програму з’їзду, склад організаційного комітету, перелік виставок, а також запропонована тематика секцій [ЛІННБ НАН України, ф. 144, оп. V, спр. 1, арк. 371].

А. Шнайдер був одним із двох представників Галичини на цьому важливому форумі [Abramowicz, 1974, s. 87], де налагодив нові наукові контакти. У своєму звіті учасник з’їзду, представник французького Міністерства освіти Л. Лєгер писав, що *“у Львові немає в цілому каталогу, лише існує ідея його творення ... вчений цього міста, Пан Шнайдер, готує в тому часі великий топографічний словник, який в іншій формі буде для Галичини тим, чим для Чехії є книжка Пана Воцеля*, справжнім археологічним довідником”* [Lèger, 1877, s. 7].

У 1873 р. А. Шнайдера прийнято дійсним членом Археологічної комісії у Кракові, яка в цьому ж році була створена при Академії Мистецтва і Науки. Всередині комісії виокремлено секції. Серед головних завдань секції “археологічних розкопок” було створення археологічної карти та бібліографії. Над археологічною бібліографією Галичини працював М. Солтан, Поділля і Волині – І. Коперніцький. Для археологічної карти вирішено створити картотеку з точним місцезнаходженням і описом пам’ятки в алфавітному порядку. В жовтні цього ж року головою секції став А. Кіркор, який відразу представив ширшу програму роботи. Обов’язковими пунктами у формуванні каталогу пам’яток стали стан досліджень та інформація про наукове опрацювання матеріалів з пам’ятки. Ця робота почала просуватися доволі швидко. Сприяла тому поява нових дослідників. А. Шнайдер змінив М. Солтана над опрацюванням

*Тут йдеться про роботу Wocel J. Pravěk země České (1868).

бібліографії Галичини [Jednorowska, 1996, s. 65]. З огляду на те, що дослідник тривалий час скрупульозно збирав старожитності цієї території, це була найбільш вдала кандидатура для досліджень галицьких теренів. З документів бачимо, що участь А. Шнайдера в діяльності комісії була доволі активною. Вже у листі від 4 лютого 1874 р. керівництво комісії висловлює подяку А. Шнайдеру за “*виготовлені картки для списку археологічних пам’яток Галичини*” [ЛННБ НАН України, ф. 144. V. Шн. I, арк. 485].

У грудні 1875 р. у Львові створено Крайове археологічне товариство, яке набуло юридичної чинності у лютому 1876 р. А. Шнайдер належав до числа перших його членів (рис. 3) [Skład..., 1876, s. 3, 7; ЛННБ НАН України, ф. 144. VI. Шн. 56, s. 14].

Невдовзі після заснування товариство почало видавати перший на теренах Східної Галичини археологічний часопис “Археологічний огляд” (“*Przegląd Archeologiczny*”), сигнальний номер якого побачив світ у квітні 1876 р. Відповідальним редактором журналу був А. Шнайдер [ЦДІАУЛ, ф. 192, оп. 1, спр. 18, арк. 8–14]. Редакція знаходилася за адресою: вул. Крива 1/8 [Przegląd Archeologiczny, 1876, z. 1]. Для збірника це був сприятливий час. Під керівництвом першого редактора журнал виходив щоквартально і на його сторінках переважала археологічна тематика. У збірнику, окрім статей археологів, друкувалися хроніка товариства та огляд археологічної літератури. Ці факти вказують на глибокі знання редактора археологічної літератури не лише Східної Галичини, а й усієї Європи.

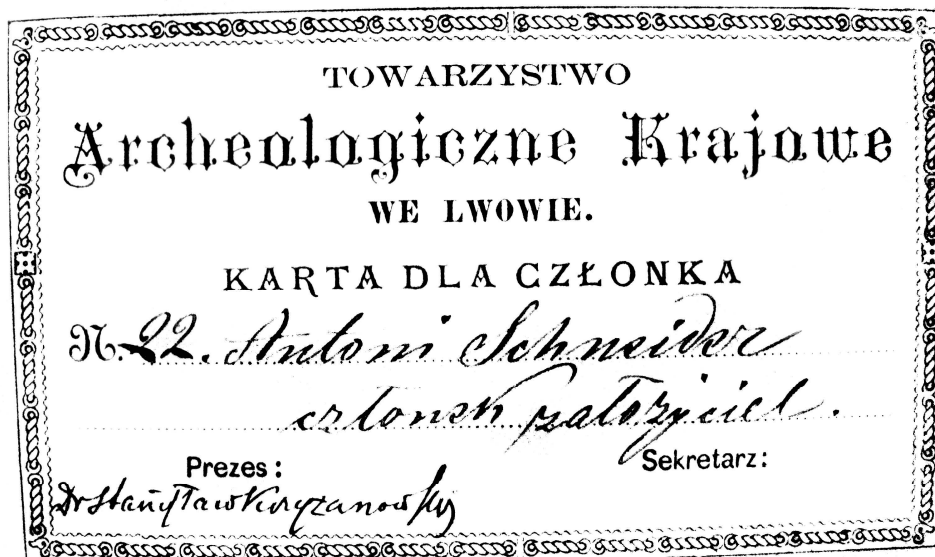

Рис. 3. Крайове археологічне товариство у Львові. Членський квиток А. Шнайдера
Fig. 3. Regional Archaeological Society in L'viv. A. Shnaider's member's certificate

Як член товариства, він налагодив тісну співпрацю з багатьма відомими археологами. Важливою була участь у Міжнародному конгресі антропології та передісторичної археології, організованому у 1866 р. з ініціативи французького праісторика Габрієля де Мортільє (1821–1898) [Brézillon, 1969, s. 160–161; Лех, 2006, с. 30]. У 1876 р. у Будапешті відбулася 8-ма сесія конгресу. Східну Галичину представляли голова Крайового Археологічного Товариства С. Крижанівський та редактор часопису товариства і автор “Енциклопедії...” Антоні Шнайдер [Kronika Towarzystwa..., 1876, r. 1, z. II; Schneider, 1877, r. I, z. 4, s. 117–127].

Участь у науковому форумі такого рівня, безумовно, пішла на користь досліднику. Перш за все, йому вдалося особисто познайомитися з відомими вченими, зокрема, Є. Ромером, Г. Монтелиусом, Я. Завішею [Schneider, 1877, r. I, z. 4, s. 126; Sadowski, 1877, s. 11]. Крім цього, на конгресі було представлено найновіші досягнення археологічно-антропологічних досліджень. Величезне враження на нього справили виставки старожитностей, експоновані на конгресі, про що А. Шнайдер відзначав згодом у своїх нотатках [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. V, спр. I]. Принагідно зауважимо, що кожна велика делегація на конгресі мала свою

виставку. Львівські і краківські дослідники експонували матеріали з Галичини. А. Шнайдер теж належав до числа осіб, які надали свої експонати. Загалом виставка пройшла дуже успішно і галицьким археологам вдалося з'ясувати деякі моменти у датуванні та інтерпретації знахідок, які раніше викликали у них сумніви [Sadowski, 1877, s. 22].

Повернувшись з конгресу, А. Шнайдер підготував детальну доповідь про результати свого перебування на цьому міжнародному форумі, а також опублікував звіт про поїздку на сторінках “Археологічного огляду”. Під враженнями, що справили на нього виступи на конгресі, дослідник писав, що “в міру прогресу в науці маємо перед собою важливе завдання: докладне дослідження пам'яток нашого минулого, перш за все могил, густо засіяних по території давньої Слов'яниці. Ці дослідження становлять на полі науки окрему ділянку під назвою доісторичної чи дохристиянської археології і відкривають нам дедалі ширші краєвиди на історію стародавнього світу” [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. V, спр. I, арк. 40].

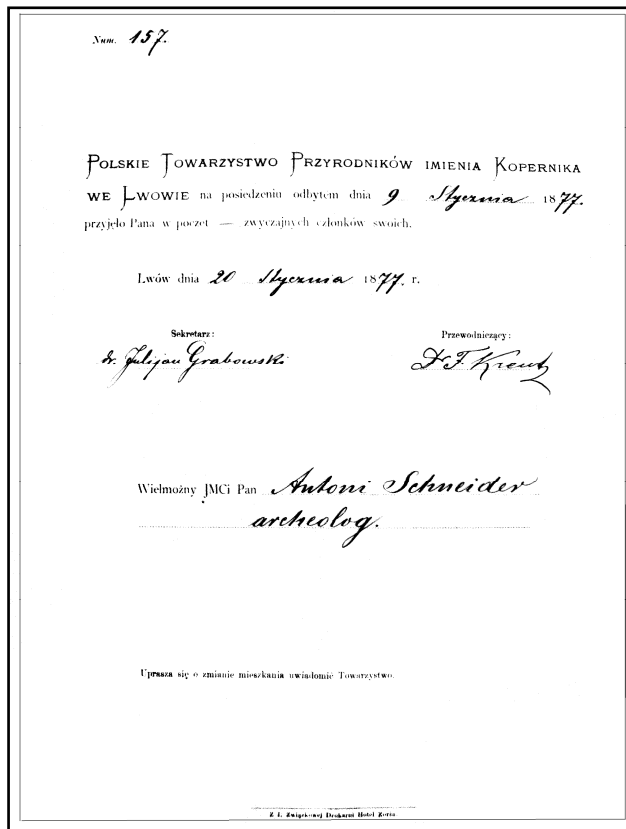

Рис. 4. Документ про прийняття А. Шнайдера членом Польського природничого товариства ім. Коперніка
Fig. 4. Document about A. Shnaider's acceptance as member of Polish Copernicus natural society

історичного, існував антропологічний (або природничий) напрям, які розвивалися паралельно [Abramowicz, 1991, s. 69]. У Львові до 70-х років XIX ст. спостерігається домінування історичного напрямку, хоча окремі дослідники, в тому числі і А. Шнайдер, бачили гостру потребу залучати в однаковій мірі дані історії та природничих наук у вивченні найранішої історії слов'ян. Він наголошував, що “антропология иде в парі з археологією і без неї немислимим є дослідження поховальних пам'яток” (які чи не найбільше цікавили А. Шнайдера) [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. V, спр. I, арк. 38]. А. Шнайдер 9 січня 1877 р. став звичайним членом Природничого товариства ім. М. Коперніка (рис. 4) [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. VI, спр. 56].

Після створення 13 серпня 1877 р. секцій в межах товариства А. Шнайдера призначено секретарем однієї з основних і найчисельніших – секції дописемної археології (її головою був Мечислав Потоцький) [ЦДІАУЛ, ф. 192, оп. 1, спр. 14, арк. 2]. Кількісний склад товариства значно розширився, однак вже на початку 1878 р. почався період його занепаду. Частина проблем була спричинена виїздом голови С. Крижанівського, а також відходом з товариства І. Шараневича та А. Шнайдера. На думку деяких науковців, причиною занепаду стало домінування прополоністичних настроїв у керівному складі товариства [Бандрівський, 1998, с. 95–97]. Так чи інакше, діяльність товариства з 1878 по 1881 роки носила епізодичний характер.

У січні 1875 р. у Львові виникло Польське Природниче товариство ім. М. Коперніка. Члени товариства неодноразово розглядали теми походження людини і проблеми епохи каменю. Прихильники теорії еволюціонізму гуртувалися навколо друкованого органу товариства журналу “Космос”.

В 1870-х роках в археології, окрім

Крім участі у діяльності львівських та краківських установ, А. Шнайдер був почесним членом іноземних товариств. Зокрема, диплом член-кореспондента прислав йому ц. к. Геологічний заклад у Відні та кілька німецьких товариств [Podgórski, 1875, s. 116–117].

Консерваторська та археологічна діяльність. Незважаючи на відсутність університетської освіти дослідник багато читав і спілкувався з відомими вченими, що в свою чергу позитивно відзначилося на формуванні його наукового світогляду. Він вів цілком аскетичний спосіб життя і часто відмовляв собі у шматку хліба задля поповнення колекцій. Окрім того, А. Шнайдер був талановитим польовиком, свідченням чого є величезна кількість археологічних пам'яток, відкритих у Східній Галичині.

З середини ХІХ ст. у Галичині розпочинають працювати консерваторські комісії, діяльність яких була спрямована, перш за все, на охорону історичних та архітектурних пам'яток краю. 14 вересня 1875 р. повноваження консерваторів розширено на доісторичні пам'ятки і архіви. Охоронцем археологічних пам'яток обох частин Галичини призначено краківського археолога Юзефа Лепковського (1826–1894) [РАК, GK, sygn. 2, ark. 87; ark. 775],

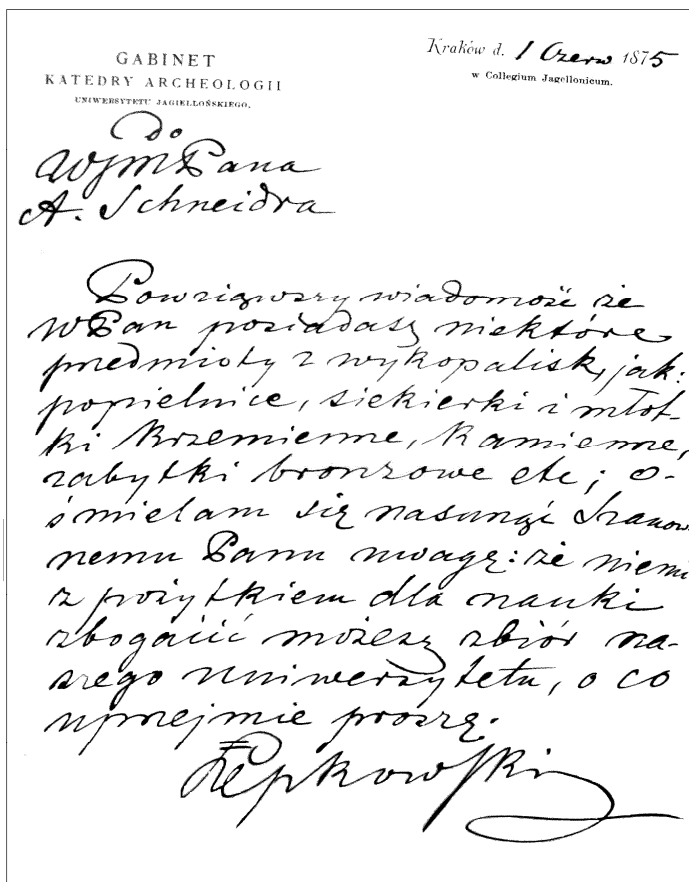

Рис. 5. Лист Ю. Лепковського до А. Шнайдера
Fig. 5. Ju. Lepkowski's letter to A. Shnaider

який спершу звернув увагу на стан археології в Східній Галичині. З цією метою розіслано листи до музейних установ Львова і окремих дослідників старожитностей з проханням повідомити про всі наявні знахідки та зафіксовані археологічні пам'ятки. Зокрема, кураторія Народного закладу імені Оссолінських "має намір у найближчому часі надіслати список археологічних предметів з музею інституту" [РАК, GK, sygn. 2, ark. 175], натомість Промисловий музей у Львові 12 травня 1876 р. надіслав консерватору інформацію про відсутність у його фондах та експозиції археологічних матеріалів [РАК, GK, sygn. 2, ark. 143]. В цьому напрямку роботи А. Шнайдера були для консерватора чи не найкращим джерелом інформації, оскільки він впродовж багатьох років працював над створенням археологічної карти Галичини і зібрав величезну базу даних з археології (рис. 5). А. Шнайдер впродовж багатьох років підтримував тісні наукові контакти з цим консерватором. Сліди співпраці можна простежити на основі листу-

вання від 1860-х років. Наприклад, у листі від 26 грудня 1868 р. Ю. Лепковський просить А. Шнайдера надіслати йому список книжок, виданих у Кракові, яких дослідник не має у своїй львівській колекції і обіцяє впродовж короткого часу їх надіслати [РАК, TSchn, sygn. 1050]. У листі від 18 лютого 1877 р. Ю. Лепковський цікавиться станом пам'яткоохоронної діяльності у Східній Галичині, але, насамперед, підготовкою археологічної карти [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. V, спр. 13, арк. 98].

У 1877–78 роках А. Шнайдер виконував функції заступника археологічного консерватора Східної Галичини. Відразу після призначення на цю посаду археолог провів розвідки в Боршові, Заліщиках, Теревовлі та їх околицях [РАК, GK, sygn. 3, s. 97; Charewiczowa, 1938a,

с. 52–53]. На цій посаді А. Шнайдер займався не лише науковими дослідженнями, але й брав участь у громадських заходах Львова, одним з яких було закладення каменю для будинку Галицького сейму (рис. 6) [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. VI, спр. 56, арк. 9].

Цісарсько-королівська консерваторська служба доручила А. Шнайдеру провести інвентаризацію всіх наявних на території Австрійської імперії археологічних пам'яток. Виконуючи це завдання, дослідник обстежив територію Галичини в історичному та археологічному плані і подав детальну характеристику стану. У результаті проведених робіт А. Шнайдер відкрив велику кількість різночасових та різнотипних археологічних пам'яток. Інформацію про виявлені пам'ятки А. Шнайдер передав археологу А. Кіркору, який проводив дослідження у Східній Галичині, ініційовані археологічною комісією. У своїх листах він просив А. Кіркора зайнятись професійним дослідженням зазначених об'єктів [Шнейдер, 1995, с. 97].

Основні зусилля А. Шнайдера були спрямовані на археологічне обстеження Поділля і Покуття. Як писав сам дослідник "...широке поле маємо в цих дослідженнях, показати це найкраще може могильно-археологічна мапа Галичини. З неї теж видно, що найперспективнішою з погляду пам'яток є південно-східна частина нашого краю, чи так зване Поділля і Покуття. На Покутті немає жодного малого села без пам'яток. Найбільше замикається коло біля Городенки. Впродовж останніх років, при моїй підтримці і допомозі проводить розкопки тут краківський археолог А. Кіркор" [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. V, спр. I, арк. 42].

Рис. 6. Запрошення консерватора А. Шнайдера на закладення каменю під будинок Галицького сейму

Fig. 6. Invitation for conservator A. Shneider at foundation of building of Halychyna Seim

Коли говоримо про А. Шнайдера як археолога, то не можемо впевнено сказати, що його найбільше вабило, які пам'ятки і епохи найбільше цікавили, що загалом було характерним для археологічних досліджень на етапі становлення науки.

Одне з центральних місць він відводив поховальним пам'яткам. Заслуговує на увагу запровадження нових методів досліджень курганів. Так, ще у 1874 р., досліджуючи кургани культури шнурової кераміки, що знаходились поблизу с. Хотимир Тлумацького повіту на Івано-Франківщині, А. Шнайдер успішно застосував метод суцільного перерізу пам'ятки за допомогою траншеї. Крім речових матеріалів (поховальний інвентар) було простежено стратиграфічні нашарування, які дали можливість відзначити певні особливості у здійсненні

курганних захоронень, обрядів, звичаїв та традицій у племен культури шнурової кераміки [Janusz, 1918, s. 236]. А. Кіркор звертав увагу на те, що частину робіт проводив саме А. Шнайдер, який мав *“припилювати і продовжити розкопки цих могил в лісі”* [Kirkor, 1876, s. 242]. Спільно вони розчистили одне з поховань в Хотимирі, яке антропологічно опрацював І. Коперніцький, знову ж таки, при допомозі А. Шнайдера [Kirkor, 1876, s. 279].

А. Шнайдер першим описав трипільські пам'ятки Галицького Поділля і склав реєстр з 65 археологічних пам'яток, виявлених та обстежених ним на Борщівщині.

У 1878 р. виявив трипільське поселення в ур. Обоз в Кошилівцях, однак, помилково вважав його місцем римського табору, а жіночу фігурку – зображенням богині Флори [Пастернак, 1961, с. 223]. Ще одне трипільське поселення А. Шнайдер зафіксував у с. Дорогичівка Заліщицького повіту [Janusz, 1918, s. 259]. У с. Мушкарів цього ж повіту проведено розкопки поховання епохи бронзи, де виявлено бронзову шпильку, людський череп та уламки урн. На цьому ж місці А. Шнайдер під час розкопок відкрив різноманітні урни та чаші. Окремі знахідки було передано у Львів до збірок музею ім. Дідушицьких.

На території сучасної Львівщини А. Шнайдер проводив невеликі розкопки у Черепині, недалеко Львова. У пізніших публікаціях він згадує про дві урни, отримані під час цих досліджень [S[chnaider], 1876, z. II, s. 46]. Він залишив також відомості про знахідки зі Звенигорода. Зокрема наголошував, що золоті та срібні вироби, виявлені під час земляних робіт у Звенигороді, передані до музею Любомирських [Sznajder, 1872, s. 229–237].

Археологічні розвідки дослідник проводив і на території Львова. Привертають увагу роботи на Високому Замку, де виявлено *“давні неозначені ґрунтові поховання язичницької доби”*. Там же було знайдено кам'яні молоти, крем'яні знаряддя та інші речі [S[chnaider], 1876, z. II, s. 44–51].

Археологічні розвідки А. Шнайдера склали основу для археологічної карти Галичини. У першому номері *“Археологічного огляду”* дослідник опублікував результати своїх археологічних пошуків за останні роки і вказав, що *“...підготував археологічну карту Галичини в 10 таблицях, вживши різноманітних комбінованих позначень, уклав також археологічний словник, в який увійшло кілька тисяч місцевостей і який почато від 1780 р.”* [S[chnaider], 1876, z. I, s. 16]. На засіданні Археологічної комісії у Кракові Ю. Садовський вносить пропозицію придбати для товариства археологічну карту Шнайдера [Rozprawy, 1877, s. XVI].

Друковані праці. У 1864 р. на сторінках львівського *“Dziennika Literackiego”* А. Шнайдер друкує одну з перших історико-краєзнавчих розвідок *“Міста і містечка в Галичині”*, у якій подає власний польовий матеріал. Цим самим автор представив широкому загалу апробацію свого головного витвору, яким мала бути *“Енциклопедія до краєзнавства Галичини”* (рис. 7). На цьому творі доцільно зупинитися детальніше. Для забезпечення повноти інформації він публікує питальник, який охоплював 32 теми, що стосувалися археології, історії та сучасності Галичини. Це мало розширити базу даних до енциклопедії [Bieńkowski, 1987, s. 194–195]. Паралельно А. Шнайдер веде листування зі своїми колегами з Кракова і іноді надсилає рукописи до енциклопедії. Так, наприклад, у одному з листів Ю. Лепковський пише, що *“отримав сімнадцятий зошит Енциклопедії Галичини. Справило це на мене приємне враження. Дивує титанічна праця Пана Шнайдера”* [РАК, TSchn 1050].

На підставі зібраних матеріалів у 1868 р. А. Шнайдер розпочинає публікувати енциклопедію. Перший том видано без жодної фінансової підтримки тиражем 1000 примірників; тираж другого – 500 [Puchała, 2008, с. 481]. *“Енциклопедія...”* видавалася окремими зошитами. Перший том складався з п'яти, а другий – з чотирьох зошитів. Майже кожного був різний наклад.

У документах знаходимо іншу інформацію. 14 червня 1870 р. інтелігенція Львова з ініціативи заступника куратора Оссолінеуму А. Малецького видала відозву до громадськості Львова у справі підтримки видання *“Енциклопедії...”* і надіслала відповідне прохання до Крайового сейму. У звіті Крайового відділу Сейму від 16 жовтня 1871 р. про видання енциклопедії читаємо, що уряд *“зобов'язувався виплачувати 600 злотих в рік автору поки буде тривати робота над енциклопедією, орендувати приміщення для зберігання архіву поки він не*

переїде у власність держави, забезпечити всі необхідні речі для утримання архіву та заробітну плату для одного співробітника А. Шнайдера” [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. V, спр. 6(2), арк. 27]. У свою чергу А. Шнайдер зобов’язувався впорядкувати архів і листом від 2 серпня 1872 р. просив Крайовий відділ запросити А. Петрушевича та В. Лозінського оцінити наукову вартість архіву. На основі огляду останні рекомендували поділити архів на три групи: топографічні, статистичні та історико-археологічні матеріали. Для цього А. Шнайдеру необхідно було зробити відповідні каталоги.

На жаль, вийшло лише два томи цього видання (1871, 1874). Описи місцевостей було доведено до гасла “Bal”. Робота дослідника мала важливе значення у плані археологічного вивчення Галичини. Гасло “Археологічні знахідки і колекції в Галичині” дає уяву про стан археологічних пам’яток та джерела інформації. Поряд подано список з 157 місцезнаходжень, у яких зафіксовано пам’ятки археології [Encyklopedia..., 1871, s. 140–144].

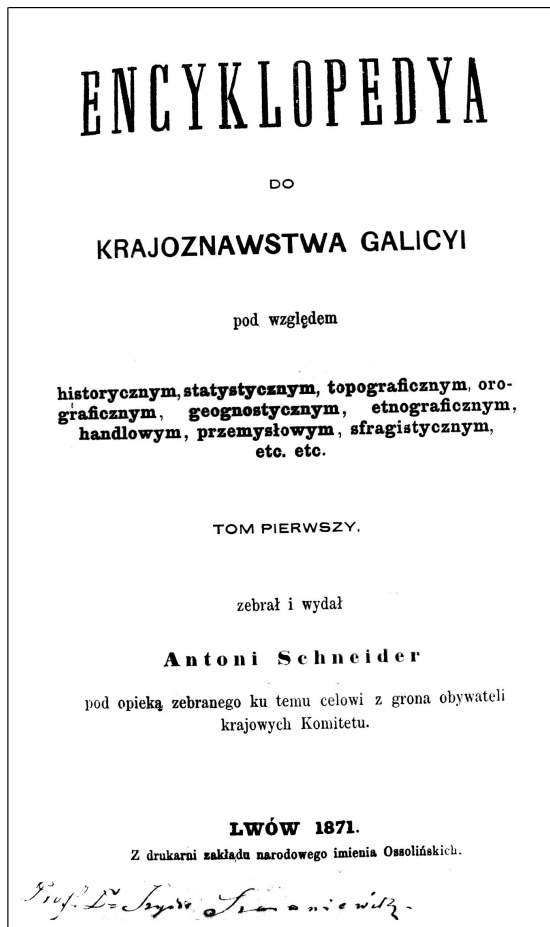

Рис. 7. Титульна сторінка “Енциклопедії до краєзнавства Галичини”

Fig. 7. Title page of “Encyklopedia do krajoznawstwa Galicyi”

передати свої колекції на користь державі і науці” [Tudzień, 1871, r. II]. Щоправда, була і критика, зокрема С. Кунасевича, який акцентував на відсутність наукових методів досліджень [Bieńkowski, 1994, s. 571–573]. С. Кунасевич вважав, що така робота мала проводитися під наглядом Грона консерваторів Східної Галичини, він при першій же нагоді критикував автора і “Енциклопедію...” [Kunasiewicz, 1874, s. 53].

Незважаючи на позитивні відгуки і велику інформаційну вартість цієї праці, автор так і не отримав обіцяної державної підтримки. У 1876 р. Сейм вів переговори з Крайовим відділом про припинення видання енциклопедії і передачу архіву Академії мистецтва і науки. Натомість

Очевидно, ця робота користувалася популярністю не лише серед вчених. Свідченням цього є звернення А. Шнайдера до громадськості у одній із львівських газет де він пояснює причини призупинення видання. На перше місце дослідник ставить відсутність фінансових засобів для існування і гостру потребу щоденно підробляти. Обіцяна допомога Сейму залишилася лише на папері. Цікавий факт, на якому наголошує сам автор, що після переїзду до Оссолінеуму йому довелося витратити два місяці, щоб впорядкувати свій архів [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. V, Шн. 6(2), арк. 42].

Про роботу А. Шнайдера відразу з’явилася низка позитивних відгуків у польській, німецькій, австрійській періодиці. Автор ретельно збирав їх і велика частина таких рецензій зберігається у Львові. У одній з німецьких заміток повідомляється, що “видання Шнайдера є приречене на великі розміри, але мусить йти “слимачим кроком”, бо автор не може знайти фінансування” [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. V, спр. 6(2), арк. 48]. Позитивно про роботу А. Шнайдера відгукувався Ю. Крашевський у часописі “Тиждень”, він наголосив на необхідності заохочувати продовження видання. Про самого автора Ю. Крашевський пише, що “це рідкісний на сьогодні тип не знищеного збирача і працівника. Живучи в справжніх нестатках, марить лише про те, як би

А. Шнайдеру призначалася пенсія у розмірі 800 злотих в рік (яку було зменшено до 600). Крім цього, за угодою, яку 3 серпня 1876 р. підписав А. Шнайдер, він зобов'язувався передати у власність держави непродані примірники I–II тому “Енциклопедії...” (і це при тому, що держава не фінансувала їх друку) [ЛННБ НАН України, ф. 144, оп. V, спр. 6(2), арк. 30].

Підсумком багаторічної польової роботи А. Шнайдера стало його монографічне дослідження, підготовлене німецькою мовою у 1878 р. під назвою “Борщівський повіт у Галичині з його доісторичною та середньовічною старовиною (Археологічне дослідження, опрацьоване на місці у 1878...)”, яке побачило світ лише в перекладі наприкінці ХХ ст. [Думанська, Скочиляс, 1995, с. 82–86].

Загалом, праці, у яких А. Шнайдер піднімав питання археології, не дуже численні. Цей перелік виглядає приблизно таким чином:

- O wyrobach glinianych w Galicji. – Lwów, 1867.
- Encyklopedia do krajoznawstwa Galicji pod względem historycznym, statystycznym, topograficznym, geognostycznym, etnograficznym, handlowym, przemysłowym, sfragistycznym etc. – Lwów. – Т. 1: 1871; Т. 2: 1874.
- Dzwinoigród pod Lwowem // Dodatek do “Gazety Lwowskiej”. – 1872. – S. 151–255.
- Sartorius A. Stare-Sioło pod Lwowem. – Lwów, 1872.
- Babiagóra w Beskidach. – Lwów, 1872.
- Przewodnik po Lwowie. – Lwów, 1875.
- Badania i poszukiwania archeologiczne w Galicji w ostatnich latach // Przegląd archeologiczny. – Lwów, 1876. – R. 1. – Z. I. – S. 44–51.
- Sprawozdanie z odbytego w Buda-Peszcze kongresu Archeologicznego w r. 1876 // Przegląd Archeologiczny. – Lwów, 1877. – Т. I. – Z. 4. – S. 117–127.
- Zabytki przedhistoryczne w Lubieniu i okolicy. – Lwów, 1877.

Підсумовуючи діяльність А. Шнайдера, варто звернути увагу на те, що складена ним археологічна карта і каталог пам'яток – це, фактично, перша спроба узагальнення історичних, археологічних та географічних відомостей про Галичину. Дослідник зумів зібрати унікальний архів, який не втратив вартості і досі. Відкриття та дослідження значної кількості археологічних пам'яток дозволяє розглядати діяльність А. Шнайдера в галузі археології. Більше того, дослідник, якого світогляд сформувався на романтичній традиції історіописання, дуже швидко адаптувався в науковій ситуації і став повноцінним представником позитивістичної археології Східної Галичини, свідченням чого є його багатогранна діяльність. Незважаючи на те, що науковий рівень його праць не дуже високий (низка фактів містять неточності та перекошенні) вони не втратили актуальності у наш час насамперед завдяки величезному фактологічному матеріалу. Найвищою оцінкою діяльності цього невтомного збирача старожитностей Галичини є посилання на його праці та архіви у величезній кількості публікацій, що побачили світ за останні 130 років.

ЛІТЕРАТУРА

Антоні Шнайдер

1880 Антоні Шнайдер // Діло. – 28 лютого. – Р. I. – Ч. 13.

Бандрівський М.

1998 Археологічна діяльність Ізидора Шараневича (1829–1901) // Постаті української археології. МДАПВ. – Львів. – Вип. 7. – С. 95–97.

Булик Н.

2008 Археологічні осередки Львова (1875–1914): наукові пошуки та польові здобутки // АДЛЮ. – Львів. – Вип. 11. – С. 209–237.

2009 Археологія доби романтизму у Східній Галичині // Фортеця. Збірник заповідника “Тустань” на пошану Михайла Рожка. – Львів. – С. 404–415.

Дашкевич Я.

- 1965 Львівські “Теки” А. Шнейдера як історико-краєзнавче джерело // Архіви України. – №.4. – С. 73–76.

Думанська І., Скочиляс І.

- 1995 Антоні Шнайдер як дослідник Борщівщини // Літопис Борщівщини. – Борщів. – Вип. 7. – С. 82–86.

Ісаєвич Я.

- 2001 Шнайдер Антон // Довідник з історії України (за ред. І.Підкови, Р. Шуста) – Київ. – С. 1093.

Крушельницький Б.

- 1998 Археологічні зацікавлення Антоні Шнейдера (1825–1880) // Постаті української археології. МДАПВ. – Львів. – Вип. 7. – С. 84–86.

Кубійович В.

- 2002 Енциклопедія українознавства: Словникова частина. – Львів. – Т. 10– С. 3605–4014.

Лех Я.

- 2006 З історії польсько-українських зв'язків в археології (кінець XVIII ст.–1939 р.) // АДЛУ. – Львів. – Вип. 9. – С. 17–53.

ЛННБ НАН України

- Ф. 144 (Антоні Шнайдер). – Оп. V. – Спр. 1 (Матеріали із загальних питань археології).
Ф. 144 – Оп. V. – Спр. 6(2) (Покажчик місцевостей Галичини зі знахідками археологічних речей. Вирізки з газет).
Ф. 144 – Оп. V. – Спр. 13 (Матеріали про археологічні пам'ятки Галичини).
Ф. 144 – Оп. VI. – Спр. 56 (Посвідчення, видані Шнайдеру окремими товариствами, запрошення та інші особисті документи 1868–1877 років).

Пастернак Я.

- 1961 Археологія України. – Торонто. – 789 с.

Стефанович М.

- 2002 З історії антропологічних студій на заході України // Записки НТШ. Праці Археологічної комісії. – Т. ССXLIV. – Львів. – С. 320–333.

ЦДІАУ у Львові

- Ф. 192 (Крайове археологічне товариство). – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 2.
Ф. 192. – Оп. 1. – Спр. 18.

Чорновол І.

- 2004 Антоній Шнайдер – фундатор галицького краєзнавства // Львівська Газета. – 23 січня. – № 12 (336) – С. 7.

Шнейдер А.

- 1995 Борщівський повіт у Галичині з його доісторичною та середньовічною старовиною (Археологічне дослідження опрацьоване на місці у 1878 р...)/ перекл. І. Думанська // Літопис Борщівщини. – Борщів. – Вип. 7. – С. 84–99.

Abramowicz A.

- 1974 Dalecy i bliscy. Szkice z dziejów archeologii. – Łódź. – 131s.
1991 Historia archeologii polskiej XIX i XX wiek. – Warszawa – Łódź. – 206 s.

Archiwum Główny Akt Dawnych (AGAD)

- Zb. O. Czołowskiego. – Sygn. 466. – S. 17.

Bieńkowski W.

- 1987 Dzieło Antoniego Schneidra i jego wartość dla badań nad historią książki // Roczniki Biblioteczne. – R. XXXI. – Z. I. – S. 191–200.
1994 Schneider Antonii Julian (1825–1880) // Polski Słownik Biograficzny. – Warszawa. – Т. 34/4. – Z. 147. – S. 571–573.

Brézillon M.

- 1969 Dictionnaire de la préhistoire. – Paris. – 256 p.

Charewiczowa Ł.

1938 Niedoceniony krajoznawca lwowski Antoni Schnejder // Przegląd krajoznawczy. – Lwów. – № 4. – S. 73–76.

1938a Historiografia i miłośnictwo Lwowa. – Lwów. – 291 c.

Czołowski A.

1910 Wysoki Zamek. – Lwów. – 126 s.

Gazeta Lwowska

1880 Gazeta Lwowska. – 26 lutego. – № 46.

Encyklopedia...

1871 Encyklopedia do krajoznawstwa Galicji pod względem historycznym, statystycznym, topograficznym, geognostycznym, etnograficznym, handlowym, przemysłowym, sfragistycznym etc.ets. / Zebrał i wydał Antoni Shneider. – Lwów. – T. 1.

Janusz B.

1918 Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej. – Lwów. – 310 s.

Jednorowska Z.

1996 Dwadzieścia lat działalności sekcji wykopalisk komisji archeologicznej Akademii Umiejętności (1873–1892) // Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie. – R. XLI. – Kraków. – S. 63–74.

Kirkor A.

1876 Pokucie pod względem Archeologicznym // Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności. – T. V. – S. 208–315.

Kronika Towarzystwa...

1876 Kronika Towarzystwa archeologicznego krajowego we Lwowie // Przegląd archeologiczny. – Lwów. – R. 1. – Z. II.

Kunasiwicz S.

1874 Przechadzki archeologiczne po Lwowie. – Lwów. – Z. 1. – 54 s.

Lech J.

2006 Z badań polsko-ukraińskich związków w archeologii do II wojny światowej // Przegląd archeologiczny. – Wrocław. – S. 5–60.

Lèger L.

1877 Rapport à Son Excellence le Ministre de l'Instruction Publique sur une mission scientifique près le congrès archéologique de Kiev // Extrait des Archives des missions scientifiques et littéraires. 3e série. – T. IV. – Paris. – S. 7.

Panstwowyj Archiwum w Krakowie

Grono Konserwatorów. – Sygn. 2. – Ark. 775.

TSchn. – Sygn. 1050.

Podgórski W.

1875 Antonie Szneider autor "Encyklopedii do krajoznawstwa Galicyi" // Kłosy. – Warszawa. – Nr. 504. – T. XX. – S. 115–118.

Przegląd...

1976 Przegląd archeologiczny. – Lwów. – R. 1. – Z. I.

Puchała L.

2008 Kiedyś niepotrzebne szpargały, – dziś ważne źródła historyczne: O znaczeniu kolekcji "Tek Schneidra" dla badań nad dziedzictwem kulturowym Galicji // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Збірник наукових праць. – Львів. – Вип. 1 (16). – С. 479–484.

Rozprawy i sprawozdania...

1877 Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności (dodatek). – Kraków. – T. VI. – S. 16.

Sadowski J. N.

1877 Sprawozdanie z posiedzeń ósmego międzynarodowego kongresu antropologiczno-archeologicznego w Peszcie w 1876 r. // Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności (dodatek). – Kraków. – T. VI. – S. I–XXVI.

Schnajder A.

1872 Dzwiność pod Lwowem // Dodatek do "Gazety Lwowskiej". – S. 151–255.

S[chneider]A.

1876 Badania i poszukiwania archeologiczne w Galicji w ostatnich latach // Przegląd archeologiczny. – Lwów. – R. 1. – Z. I. – S. 44–51.

Schneider A.

1877 Sprawozdanie z odbytego w Buda-Peszcze kongresu Archeologicznego w r. 1876 // Przegląd Archeologiczny. – Lwów. – T. I. – Z. 4. – S. 117–127.

Skład...

1876 Skład "Towarzystwa archeologicznego krajowego" we Lwowie, 15 maja 1876 r. – Lwów. – 7 s.

Tydzień

1871 Tydzień. – № 23. – R. II.

Natalia BULYK

ANTONI SHNEIDER:

STROKES FOR SCIENTIFIC PORTRAIT OF ARCHAEOLOGIST FROM L'VIV

Life and scientific achievements of Antoni Schneider – ethnographer and archaeologist from L'viv are elucidated at the article. His influence into development of archaeology in Eastern Halychyna in XIX century is analyzed on the basis of new sources. Special attention is paid to field researches, monumental-protecting work and participation in activity of scientific societies. Value of his main scientific work – "Encyklopedia do krajoznawstwa Galicji" for archaeological science is examined too. This publication became an important source for topographical, historical, geographical and archaeological explorations, that preserve it's actuality till nowadays.